

HURMATLI HAMKASBLAR!

MAKTAB VA HAYOT

JURNALIGA 2023 YIL UCHUN OBUNA DAVOM ETMOQDA

2023 yilda “MAKTAB VA HAYOT” jurnalida (ilovasi bilan) turli ilmiy-metodik, didaktik, me’yoriy hamda axborot materiallari quyidagi ruknlarda nashr etiladi:

- Kasb-hunarga yo'naltirish nazariyasi va amaliyoti
- Ta'limda psixologik xizmat
- Amaliy psixologiya
- Oila psixologiyasi
- Defektologiya va tibbiy xizmat
- Inklyuziv ta'lim
- Axborot texnologiyalari
- Texnologiya
- Sog'lom avlod uchun
- Ota-onalar maktabi

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining qarori bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha ilmiy jurnallar ro'yxatiga kiritilgan.

Obuna indeksi: 1019

Tahririyat telefonlari:
tel / faks: 8 (0371) 246-21-02
Web site: <http://www.tashxis.uz>
E-mail: maktabvahayot@sarkor.uz

6
2023

ISSN 2010-5460

MAKTAB VA HAYOT

Ilmiy-metodik jurnal

- * Diagnostika (barcha guruhlarda alohida)
- Shaxsiy so'rov natijalari bo'yicha xulosa (shakl)
- * Guruh tekshiruv natijalari bo'yicha hisobotlar
- * rivojlanishida kechikayotgan bolalarni tekshirish natijalari bo'yicha xulosa
- * Bolalarning maktabga tayyorligi natijalari bo'yicha xulosa (tahlil).
- * Shaxsiy tuzatish kartasi
- * Moslashuvni kuzatish shakli
- * Bolalarni maktabgacha ta'lim muassasasiga moslashtirish bo'yicha tahliliy ma'lumotnoma
- Psixologning uslubiy qo'llanmalar banki
- * Ta'limiy jarayonlarni rivojlantirish uchun o'yinlar (diqqat, xotira, idrok, fikrlash, nutq)
- * Mustaqillikni rivojlantirish uchun o'yinlar (impulsivlikni tuzatish)
- * Bolalar jamoasini birlashtirish va tanishtirish, guruhda iliq psixologik muhitni yaratilishida ko'maklashish, keskinlikni kamaytirish uchun o'yinlar
- * Muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va jamoani birlashtirish uchun o'yinlar
- * Hissiyotni rivojlantirish uchun o'yinlar
- * Xulq-atvorni tuzatish uchun o'yinlar (qo'rquv, uyatchanlik, o'jarlik, injiqlik)
- * Bolalar bog'chasiga moslashish davrida yosh bolalar uchun o'yinlar
- Ota-onalar bilan ishlash
- Ota-onalar bilan bolalar tarbiyasi mavzusida muloqot qilish- maslahatlashish demakdir .

“Bolaning bolalar bog'chasiga moslashishi qanday o'tdi?”(ota-onalar uchun so'rovnoma)

Ota-onalar uchun so'rovnoma (tuzatish va rivojlantirish yordamiga muhtoj bolalarning ota-onalari uchun so'rovnoma)

Men bolamni bilamanmi? (ota-onalar uchun so'rovnoma)

Meni nima quvontiradi va bolamni nima xafa qiladi? (ota-onalar uchun so'rovnoma)

Pedagoglar bilan ishlash

Muloqotni rivojlantirish uchun mashqlar

O'zingizni qo'llab-quvvatlashning 16 usuli (tarbiyachilar uchun maslahatlar)

Anketa “Siz qanday suhbatdoshsiz?”

Xulosa qilib aytganda maktabgacha ta'lim tashkilotida psixolog bolalarning psixologik salomatligini himoya qilish, ularning har tomonlama rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Qiziqish-bolaning aqliy rivojlanishini harakatga keltiruvchi qudratli kuchdir. Demak, kattalar bolalarning qiziquvchanligini, bilishga bo'lgan har qanday xohishini, psixologik rivojlanishini kuzatib, albatta rag'batlantirib borishlari juda muhim.

Adabiyotlar

1. “Ilk qadam” Davlat o'quv dasturi
2. «Энциклопедия начинающего психолога» Г.С. Старшенбаум
3. А.Н.Верпакс, М.Ф.Гуторова «Практический психолог в детском саду» учебно-методическое пособие

KORREKSION-PEDAGOGIK ISHLAR JARAYONIDA INDIVIDUAL VA DIFFERENSIAL YONDASHUVDAN FOYDALANISHNING KOMPLEKS IMKONIYATLARI

Z.X.Xusnuddinova, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchisi

В статье затронута тема комплексных возможностей использования индивидуально-дифференциального подхода к детям с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова и понятия: индивидуальный подход, коррекция, интеграция, интегрированное обучение, обучение, дифференцированный подход.

The article touches upon the theme of the complex possibilities of using an individual-differential approach to children with special educational needs.

Key words and concepts: individual approach, correction, integration, integrated learning, learning, differentiated approach.

Jamiyatimizning eng oliy qadriyati – inson. Inson tarbiyasiga e'tibor, uning qobiliyatini har tomonlama rivojlantirish, shaxsiy fazilatlarini yuksaltirish haqida g'amxo'rlik qilish zamonaviy jamiyat muammolaridandir. Individual yondashuv, birinchi navbatda, ijobiy fazilatlarini mustahkamlash va kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan.

Individual yondashuv o'qituvchidan katta sabr-toqatni, xulq-atvorning murakkab ko'rinishlarini tushunish qobiliyatini talab qiladi. Individual yondashuv pedagogik jarayonning ajralmas qismi bo'lib, u barcha bolalarni dastur materialini o'zlashtirish uchun faol mehnatga jalb qilishga yordam beradi.

Individual yondashuv pedagogikaning asosiy tamoyillaridan biridir. Rus va xorijiy ilg'or pedagogikasining ko'plab vakillari bolalarni tarbiyalashda individual yondashuv muammosiga e'tibor berishdi. Buyuk chex o'qituvchisi Ya.A.Komenskiy pedagogik tizimda allaqachon, bolalarni o'qitish va tarbiyalashning butun jarayoni ularning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzilishi va tizimli kuzatishlar orqali ushbu xususiyatlarni aniqlash kerakligini aniq ko'rsatgan. Rus pedagogi K.D.Ushinskiy bolalarga individual yondashish usullarining keng uslubini, yaxshi odatlarni rivojlantirish bo'yicha profilaktik ish asoslarini ishlab chiqdi.

Shu bilan birga, u bolaga individual yondashishning murakkab jarayonida biron bir aniq retseptlar berish mumkin emasligi haqidagi fikrni bildirdi va shu bilan muammoni hal qilishning ijodiy xususiyatini ta'kidladi. Jamoat arboblari maktabgacha yoshdagi bolalarga individual yondashuvning nazariy tamoyillarini ishlab chiqishga, ularni amaliyotga tatbiq etishga e'tibor qaratdilar. Shunday qilib, E.N.Vodovozova bolaning xatti-harakatlarini har tomonlama tahlil qila olishi uchun pedagoglar va ota-onalarning psixologiya va fiziologiyasining ilmiy asoslarini bilish zarurligini ko'rsatdi. Bolalarni tarbiyalashda u mehnatga katta o'rin ajratdi, uni eng samarali, eng yaxshi tarbiya vositasi deb bildi. Shu bilan birga, u istinosiz barcha bolalarga yaqinlashish uchun yagona qoidalarni ishlab chiqish mumkin emasligi haqida ogohlantirdi, chunki bolalar o'zlarining individual xususiyatlarida juda farq qiladi. A.S.Makarenko bir qator pedagogik muammolarni hal qilishda, masalan, bolalar jamoasini tashkil etish va tarbiyalashda, bolalarni mehnat tarbiyasida, o'yinda bolalarga individual yondashish tamoyilini juda muhim deb hisobladi. U shaxsni tarbiyalashning umumiy dasturini amalga oshirishda o'qituvchi unga bolaning individual xususiyatlariga mos ravishda "uzatishlar" kiritishi kerak degan xulosaga keldi. Shaxs xarakteridagi umumiy va xususiylik bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, "chigal tugunlar"ni hosil qiladi. Ushbu ta'rif bilan A.S.Makarenko bolalarga individual yondashuvning murakkabligini ta'kidladi. U ta'lim va tarbiya jarayonida bolaning ijobiy fazilatlariga e'tibor qaratish zarur deb hisoblardi — bu umumiy ta'lim tizimidagi va bolalarga individual yondashishning asosiy tayanch nuqtasidir. Shuning uchun har bir bolada, birinchi navbatda, xarakter va xatti-harakatlarning ijobiy tomonlarini aniqlash va shu asosda uning o'z kuch va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlash kerak. Ta'lim juda yoshlikdan shunday bo'lishi kerakki, unda ijodiy faollik, tashabbuskorlik rivojlanadi. Bolalarga individual yondashish muammosi V.A.Suxomlinskiyning amaliy tajribasi va pedagogik ta'limotida har tomonlama ishlab chiqilgan. U bola shaxsiyatining individual o'ziga xosligini rivojlantirish muhimligini ta'kidladi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini tashkil etishning asosiy tamoyillaridan biri har bir o'quvchiga individual ravishda yondashuvdir. Bu psixologik, pedagogik va tibbiy-ijtimoiy yordamga muhtoj bo'lgan har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish zarurligini anglatadi.

Ko'rish qobiliyati buzilgan (turli darajadagi) bola maktabga kelganida, defektolog o'qituvchi birinchi navbatda uning individual imkoniyatlari va xususiyatlarini va ularning normal ko'rish qobiliyatiga ega bolalarning ehtiyojlari va imkoniyatlaridan qanday farq qilishini tasavvur qilishi kerak. Ma'lumki, inson barcha ma'lumotlarning taxminan 80 foizini ko'rish orqali oladi va agar ko'rish buzilgan bo'lsa, kognitiv jarayonlarning zaiflashishi (idrok, tasavvur, tafakkur) va jismoniy rivojlanishdagi o'zgarishlar, shu jumladan harakat funksiyalari (tezlik, aniqlik, muvofiqlashtirish, harakatlar tezligi va boshqalar) bilan bog'liq bir qator og'ishlar kuzatiladi. Ko'zi ojiz bolalar orasida nutqning buzilishi, eshitish qobiliyatining pasayishi, harakat sohasi va teri tuyish sezgilarida muammolar mavjud. Binobarin, defektolog-o'qituvchining korreksion ishlarida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladigan differensiallashtirilgan yondashuv hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ko'zi ojiz bolalarga differensial yondashuv quyidagilarga bog'liq:

- ko'rish holatlari;
- atrofdagi dunyoni bilishga yo'naltirish usullari;
- ko'zi ojiz bolalar bilan ishlashning maxsus shakllari va usullaridan foydalanish;
- maxsus ko'rgazmali qurollar;
- oftalmogigienik sharoitlar (ortoptika-apparat bilan davolash, maktabgacha ta'lim muassasalari guruhlari va xonalarida to'g'ri yoritish);
- bolaning qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda hayot, davolanish, tarbiyalash va o'qitishning maxsus tartibini yaratish.

Ko'pgina o'qituvchilar o'z ishlarida klassik individual darslar va kichik guruhlardagi darslardan keng foydalanadilar, chunki ular bolalarga individual va differensiallashtirilgan yondashuvni mukammal darajada ta'minlaydi. Bu korreksion-pedagogik ishda juda muhimdir, ammo yuqorida aytib o'tilgan darslarga qo'shimcha ravishda integratsiyalashgan darslarga katta e'tibor beriladi. Hozirgi vaqtda integratsiya ta'lim sifatini oshirish, uni yangilash va bolaning shaxsiyatini rivojlantirish, sog'lig'ini saqlash va mustahkamlashda samaradorlikka erishish usullaridan biridir. Integratsiyalashgan mashg'ulotlar individual jarayonlarni o'rgatishdan ko'ra umumiy rivojlanishga qaratilgan. Ular bolalarda muloqot ko'nikmalarini, harakat faoliyatini, kognitiv faollikni, nutqni, fazoda mo'ljal olishni, mayda va umumiy qo'l motorikasini, tasavvur, xotira, diqqatni rivojlantiradi.

Maxsus ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasasida darslarning samaradorligini oshirishda integratsiyalashgan darslardan foydalanishgako'proqustuvorlik berish lozim. Integratsiyalashgan darslar bolalarning haddan tashqari yuklanishiga yo'l qo'ymaydi. Integratsiyalashgan darslarning mazmunini ishlab chiqishda ko'rish o'tkirligini oshirish, fiksatsiyani rivojlantirish, ko'ruv harakat funksiyalarni rivojlantirishga qaratilgan turli xil o'yinlar va mashqlarni bajartirgan holda tuzatish, mashq qilish, ko'rishni rag'batlantirish va faollashtirishga katta e'tibor berish maqsadga muvofiq.

Integratsiyalashgan mashg'ulotlarni o'tkazishda har bir bola bilan ishlashda, individual yondashuv tamoyiliga rioya qilinadi. Integratsiya usulida olib borilgan mashg'ulotlar yalpi tarzda olib boriladi. O'quvchilarning imkoniyatlariga qarab topshiriqlar taqsimlanadi. Integratsiyalashgan mashg'ulotlarni tashkil etish afzaliklari:

- o'quvchilarning kognitiv faolligini faollashtirishga yordam beradi;
- o'quvchilarning bilim faolligini rag'batlantiradi;
- muvaffaqiyatli o'rganish uchun xizmat qiladi;
- fanlararo aloqalarni, turli ta'lim dasturlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni o'rnatish orqali ta'lim mazmunining yaxlitligiga erishiladi;
- o'quvchilar yangi bilimlarni olishga motivatsiya oladi;
- umumiy madaniyatni shakllantiradi va rivojlantiradi;
- olingan bilimlarni amaliyotda faolroq qo'llash imkoniyatini beradi;
- o'quv jarayonidagi ortiqcha yuklamalarni olib tashlaydi;
- tejalgan vaqtda o'quvchilar bilan ko'roq individual ishlash imkonini beradi.
- O'qituvchilarga integratsiyalashgan mashg'ulotlarni tashkil etishda quyidagi tavsiyalarga rioya qilish taklif etiladi.
- 1. Bolani tezkor tashxislash.
- 2. Oftalmologik tavsiyalarni hisobga olgan holda maxsus ko'rgazmali qurollarni to'g'ri tanlash.

3. Bolaning yoshi, psixofizik imkoniyatlari, amaliy ko'nikma va malakalarning shakllanganlik darajasini hisobga olgan holda vazifa va mashqlarni ishlab chiqish.

Bugungi kunda ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida murakkab nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun alohida sinflar tashkil etilmoqda, masalan, ko'rish buzilishi bilan birgalikda aqliy zaiflik. Birlamchi nuqsonli, ya'ni ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar sinfida o'quvchilar soni 10-12 nafardan, murakkab nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun alohida sinflarda esa 6-8 nafardan oshmasligi kerak. Ta'lim muassasalarida mayda qo'l motorikasini rivojlantirish, predmet tasavvurini shakllantirish va ko'ruv idrokini rivojlantirish, mo'ljal olish va harakatlanish, ijtimoiy maishiy hayotga tayyorlash bo'yicha kichik guruh va individual mashg'ulotlar olib boriladi. E.P.Sineva, S.V. Fedorenkolarning tadqiqotlariga ko'ra, ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalarning katta qismida (29,2%) ko'rish buzilishi va boshqa nuqsonlar bilan murakkablashadi: neyropsixik, ichki organlar, nutqning buzilishi, vosita sferalar, eshitish qobiliyati va boshqalar. Bu pedagog uchun mavjud bo'lgan asoratlarni hisobga olgan holda bolalar bilan ishlashda individual yondashuvni talab qiladi.

O'qituvchi-defektologning ko'rish buzilishini tuzatishda individual va tabaqalashtirilgan yondashuvi ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishidagi og'ishlarni bartaraf etish muammosini optimal hal qilish imkonini beradi. Ko'rish qobiliyati zaif bolalarda ko'ruv idrokini rivojlantirish bo'yicha diagnostik ma'lumotlarning ijobiy dinamikasi integratsiyalashgan sinflar tizimida individual va differensial yondashuvning muhimligini tasdiqlaydi.

1. Водовозов В. И. Предметы обучения в народной школе. М., 1975.

2. Xusnuddinova, Z. (2022). Corrective pedagogy for blind children cluster mechanisms to increase work efficiency. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(2), 68-70.

3. Z. Xusnuddinova (2022). Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion ishlarni tashkillashtirishda ilk qadamni tashlash. Ijtimoiy fanlarda innovatsiya. Onlayn ilmiy jurnali, 80-82.

4. Z. Xusnuddinova (2022). Ko'rishda nuqsoni bor bolalarning korreksion mashg'ulotlar ish tizimini tashkil etish. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 218-220.

5. Z. Xusnuddinova, (2023). Alohida ehtiyojli boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirishda yangi metodikalar va ulardan foydalanishning amaliy asoslari. Ta'lim tizimida yangi metodikalar va ulardan foydalanishning amaliy asoslari, 1(1), 365-368.

6. Dehqonova, M. G., & Xusnuddinova, Z. X. (2023). Inklyuziv ta'limda ko'rishda muammosi bo'lgan o'quvchilar bilan olib boriladigan korreksion pedagogik ish samaradorligini oshirish. Maktab va hayot, 1(3), 31-35.

7. Qodirova, F. U., & Xusnuddinova, Z. X. (2023). Inklyuziv ta'limga jalb qilingan zaif ko'ruvchi o'quvchilarning psixologik xususiyatlari. Inklyuziv ta'limning dolzarb masalalari: muammo va ularning echimlari respublika ilmiy-amaliy konfrensiya materiallari, 1(1), 156-157.

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING TALAFFUZ MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

X.S.Raximova, Qo'qon davlat pedagogika instituti "Maxsus pedagogika" kafedrasida dotsenti v.b. (PhD)

В данной статье последовательность работы по формированию навыков произношения у детей с нарушением слуха представлена на примере звука «А».

Ключевые слова и понятия: произношение, речь, голос, общение, дактильная азбука, артикуляция, профильный вид, ребус, сурдопедагогическая подготовка.

In this article, the sequence of work on the formation of pronunciation skills in children with hearing impairment is presented on the example of the sound «A».

Key words and concepts: pronunciation, speech, voice, communication, dactyl alphabet, articulation, profile view, rebus, deaf pedagogical training.

Hozirgi kunda yurtimizda eshitishda nuqsoni bo'lgan insonlarni ijtimoiy hayotga moslashtirish bo'yicha bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Eshitish imkoniyati inson hayotida eng muhim kommunikativ vosita ekanligi, eshitish imkoniyati orqaligina inson nutqiy muloqotni egallay olishi mumkinligini hisobga olsak, eshitishda muammolari bo'lgan bolalarning nutqni egallash, atrofdagilar bilan munosabatga kirishishi naqadar murakkab jarayon ekanligini tassavvur qilishimiz mumkin. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, hozirgi kunda O'zbekistonda yigirma bir ming nafardan ortiq eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar o'n yettita maxsus

muassasa va oltita maxsus bog'chalarda ta'lim olishadi. Maxsus maktabgacha muassasalarda eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar avvalo nutqiy va nonutqiy tovushlarni eshitish va farqlashga o'rgatiladi.

Aslida eshitmaydigan bolalarni sog'lom va eshitadiganlar jamiyatiga integratsiya qilish, kommunikativ vosita sifatida so'zlashuv nutqini o'rgatish va og'zaki nutq orqali ta'lim berish dolzarb vazifa hisoblanadi. So'nggi yillarda tibbiyot va ta'lim sohasidagi qator o'zgarishlar bunday muammolarning ijobiy yechimini ta'minlamoqda, desak mubolag'a bo'lmaydi. Maktabgacha yoshdagi eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning